

Felsefe Bağlamında Sosyal Bilimler Perspektifinden Öznel İyi Oluş

 YILDIRIM ONUR ERDİREN^a

Geliş Tarihi: 28.01.2020 | Kabul Tarihi: 28.04.2020

Öz: Sosyal bilimler perspektifinden öznel iyi oluş farklı disiplinlerde ele alınmaktadır. Bilindiği üzere sosyoloji, psikoloji ve felsefe insanı anlamaya yönelik, irdeleyen ve pratik davranışlarını inceleyen disiplinlerdir. Bu disiplinlerin ortak özelliği insanın eylemlerini sorgulama ve anlama üzerinedir. İnsan eylemlerinin (tercihlerinin) yanı sıra mutluluk kavramının da bu disiplinlerin irdelediği ortak özelliklerdendir. Kavramları irdeleyen öznel iyi oluşun felsefede hangi anlamlarda kullanıldığı da sorgulanan diğer bir konudur. Felsefede öznel iyi oluş kavramını idrak etmek için ilk olarak felsefenin ne olduğunu anlamak gerekmektedir. Felsefe bireyin kendini sorgulaması, değerlendirmesi, anlaması, ifade etmesi ve ne yaptığını bilmesi (hangi eylemler sergilediğini) için kullandığı önemli bir disiplindir. Felsefede öznel iyi oluş, diğer disiplinlerden farklı niteliğe sahip olan, Antik Çağda sıkça filozoflar tarafından tartışılan ve farklı görüşlere neden olan “iyi” ve “mutluluk” kavramlarının ne olduğu olarak tanımlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, sosyal bilimler, öznel iyi oluş, iyi, mutluluk.

^a Tekirdağ NKÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
yoerdiren@nku.edu.tr

Subjective Well-Being from the Perspective of Social Sciences in the Context of Philosophy

Abstract: Subjective well-being from the perspective of social sciences is discussed in different disciplines. As it is known, sociology, psychology and philosophy are the disciplines that are directed towards understanding, examining and examining practical behaviors. The common feature of these disciplines is about questioning and understanding human actions. In addition to human actions (preferences), the concept of happiness is a common feature of these disciplines. The meaning of subjective well-being which is used in philosophy is another subject that is questioned. In order to realize the concept of subjective well-being in philosophy, it is necessary to first understand what philosophy is. Philosophy is an important discipline that an individual uses to question, evaluate, understand, express himself, and to know what he is doing. Subjective well-being in philosophy can be defined as the concepts of “good” and “happiness, which are different from other disciplines, often discussed by philosophers in ancient times and lead to different views.

Keywords: Philosophy, social science, subjective well-being, good, happiness.

Giriş

Sosyal bilimler perspektifinden öznel iyi oluş farklı disiplinlerde ele alınmaktadır. Bilindiği üzere sosyoloji, psikoloji ve felsefe insanı anlamaya yönelik, irdeleyen ve insanın pratik davranışlarını inceleyen disiplinlerdir. Bu disiplinlerin ortak özelliği insanın eylemlerini sorgulama ve anlama üzerinedir. İnsanın eylemlerinin (tercihlerinin) yanı sıra iyi ve mutluluk kavramının da bu disiplinlerin irdelediği ortak özelliklerdendir. Kavramları irdeleyen öznel iyi oluşun felsefede hangi anlamlarda kullanıldığı sorgulanan bir konudur. Felsefede öznel iyi oluş kavramını anlamak için ilk olarak felsefenin ne olduğunu kavramak gerekmektedir. Felsefe, bireyin kendini alımlaması, kavraması, değerlendirmesi, anlaması, ifade etmesi ve ne yaptığını bilmesi (hangi eylemler sergilediğini) için kullandığı önemli bir disiplindir. Dolayısıyla felsefede öznel iyi oluş diğer disiplinlerden farklı niteliğe sahip olan, Antikçağda sıkça çeşitli filozoflar tarafından tartışılan ve farklı görüşlere neden olan “iyi” ve “mutluluk” kavramlarının ne olduğu olarak tanımlanabilir. Tanımı üzerinde çeşitli görüşler olsa da “iyi” ve “mutluluk” herkesin hayatında ulaşmayı arzuladığı nihai bir amaç, iyiyi arzulama olarak bilinmektedir. Felsefede etik (ahlak felsefesi), erdem, eylem (tercih), adalet gibi konuların dışında “iyi” ve “mutluluk” sorunu ile ilgilenmektedir. Bir sorunsal olarak ele alınması gereken öznel iyi oluşun amaçladığı, bireylerin “iyi” ve “mutluluk” üzerine kendilerini “Sokratik sorgulama” ve Aristoteles’in “diyalektik” bir yöntem olarak adlandırdığı akıl yürütme metodundan yararlanarak bireylerin kendilerini düşünmeye yönelttiği sorgulamalardır. Bu sorgulamada bireyler kendilerini birçok soruda sorgulayabilir: “mutlu muyum?”, “yaşadığım hayattan mutlu muyum?”, “varoluş nedenim nedir?”, “özgür müyüm?” vb. sorunsallar ile bireyin kendini sorgulamasıdır. Dolayısıyla, bireyin hayatından mutlu ya da mutsuz bir insan mı olduğu kendini sorgulayarak özellikle, Antik Çağda önemli düşünürlerden olan Sokrates, Platon ve Aristoteles “iyi” ve “mutluluk” kavramlarını farklı açılardan

incelemektedir. Daha sonraki yıllarda matematikçi ve mantıkçı bir filozof olan Bertrand Russell aynı zamanda *Mutlu Olma Sanatı* adlı eserini ortaya koymuştur. Bu filozofların görüşleri felsefe tarihinde önemli fikirlere yol açmıştır. Felsefede Antik Çağda tartışılan bu kavram diğer disiplinlere de düşünce yolu açmıştır. Bunun yanı sıra, günümüzde yeni uygulanan “felsefi danışmanlık” yöntemi öznel iyi oluşu ve bu sorunsalları bireylerin üzerinde sıkça uyguladığı bir yöntem olmuştur. Bireyler sosyolojik ve psikolojik danışmanlığın yanı sıra felsefi danışmanlık olarak kendilerini sorgulayarak amaçlanan sonuca ulaşmasını sağlar. Dolayısıyla öznel iyi oluş kavramının felsefede ele aldığı “iyi ve mutluluk” kavramı Antik Çağda filozoflar tarafından farklı yorumlara ve yargılara yol açmıştır. Bu çalışmada ise, filozofların yorumlarıyla öznel iyi oluşta “iyi” ve “mutluluk” kavramları irdelenecek aynı zamanda sosyal bilimlerin perspektifinden felsefede öznel iyi oluşun hangi kavram ile bağdaştığı ve Antik Çağdan beri nasıl açıklandığını felsefe tarihinden filozofların farklı görüşleriyle açıklanacaktır.

Felsefede Öznel İyi Oluş

Felsefe, bireyin kendini sorguladığı bir disiplindir. Felsefe soru sorma yöntemi olup felsefe tarihinde filozoflar tarafından farklı diyalektik yöntemler kullanılmıştır. Antik Çağda ilk olarak Sokratik sorgulama biçimi irdelenmektedir. Sokrates bilginin insanda doğuştan olduğunu, bunların hatırlanmasıyla bilginin elde edileceğine değinmiştir. Sokrates’in yönteminin çok açık bir örneği olan *Menon* diyalogunda hiç matematik bilmeyen bir köleye, ustaca sorular sorarak bir geometri problem çözdürmekle tanıtılır. Burada sorgulayarak örneğin erdem doğuştan mı vardır yoksa sonradan mı edinilir? sorusu felsefe tarihinde önemlidir. Felsefe tarihinde en çok kullanılan bir diğer yöntem ise Aristoteles’e göre akıl yürütme metodudur. Akıl yürütme yöntemi kullanılarak bireyin kendini anlama, tanıma, sorgulama, farkına varması sorgulamada önemlidir. Bu yöntemle birlikte Aristoteles’in de üzerinde çok değindiği erdem, bireyin sorgulaması gerektiği önemli kavramlardandır. Aristo-

teles'e göre erdem tercihlere ilişkin bir huydur. Ona göre erdem ikiye ayrılır ilki düşünce erdemleri diğeri ise karakter erdemlerdir. Birey kendini huylarıyla birlikte karakter erdemleriyle (cesaretlilik, ölçülülük, öfke ve sakinlik, felsefede özne iyi oluşu en iyi anlamamızı sağlayan kavramlar etik bir problem olan "iyi" ve "mutluluk"tur. Filozoflara göre iyi ve mutluluk kavramı görüşleri farklı fikirlere neden olmuştur. İlk olarak; Sokrates'e göre, bilgi sorununda gibi, ahlak konusunda da Sokrates, genel nitelikteki düşüncelerden ileri geçmemiş, burada da erdemini ne olduğunu sistematik olarak işlememiştir. Yalnız, onun erdemle "mutluluk" (*eudaimonia*) arasında bir ilişki kurduğunu, bunları bir ve aynı saydığı görülmektedir. Bilgiden doğan, bilgide sağlam temelini bulan "iyi" insanı mutlu yapar, ruha sağlık, esenlik kazandırır. Buna göre, Sokrates'in de ahlak öğretisinin ana özelliği eudaemonist. Eudaemonizm bütün Antik Felsefede hep vardır (Gökberk, 2014: 46).

Platon, tam bir Soratesçi gibi iyi kavramıyla çıkar. Ona göre, "iyi", doğru bir yaşamışın kesin ölçüsü biricik ereğidir (*telos*). Gerçek devlet adamının başlıca işi de yurttaşlarını iyiye ulaştırmaktır, bunun yollarını bilmektir. Bunu anlamış, gerçekleştirmeye çalışmış, dolayısıyla tam bir filozofa yakışan bir yaşamışın örneğini vermiş olan biricik kimsede, Platon'a göre, Sokrates'tir (Gökberk, 2014: 56).

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* adlı eserinde iyi ve mutluluk kavramından bahseder. Aristoteles'e göre, iyinin ve mutluluğun yaşam biçimlerine bağlı sayılması gerekir. Bunlar; haz yaşamı, siyaset yaşamı ve teoria yaşamıdır. Ona göre mutlu bir yaşam için iyiyi arzulamak gerekir. Bu yüzden özellikle haz yaşamı önemlidir. Aristoteles'e göre iyi, kendisi amaç olan bir şey olarak görünmektedir. "*Kendine yeterden anlaşılan kişinin tek başına olması, bir yaşam sürmesi değil, ana babası, çocukları, karısı, dostları ve yurttaşlarıyla birlikte olmasıdır, çünkü insan doğal yapısı gereği toplumsaldır*" (Aristoteles, 2011: 16-17). Aristoteles, "*kendine yeter olmayı ise, tek başına alındığında yaşamı tercih edilecek kılan ve hiçbir eksiği bulunmayan şey diye kabul ediyoruz; mutlulu-*

ğün da böyle bir şey olduğunu, üstelik her şeyden çok tercih edilir olduğunu ve başka şeyler arasında sayılamayacağını düşünüyoruz” der. Aristoteles’e göre mutluluk, iyi şeylere üstünlük sağlar, daha büyük iyiler de hep daha çok tercih edilir. Demek ki yapılanların amacı olarak mutluluk, kendisi amaç ve kendine yeter bir şey olarak görünmektedir (Aristoteles, 2011: 17). Böylece insan için iyi mutluluk demektir. Erdemli insan mutlu insandır.

Bertrand Russell İngiliz mantıkçı ve düşünürdür. Matematiksel mantık alanındaki çalışmalarının yanı sıra toplumsal ve siyasal kampanyalara öncülük etmiş; yirminci yüzyılın, barışı ve nükleer silahsızlanmayı savunan öncü filozof, bilim insanlarından biri olarak kabul edilmiştir. Russell’a göre mutluluk, kısmen dış koşullara, kısmen de kişinin kendisine bağlıdır. Mutsuz olan birçok kişide, çektiği acının kültürel kaynaklardan geldiğini düşünür (Russell, 2018: 179). Mutlu yaşam, büyük ölçüde, iyi ve dürüst yaşam anlamına gelmektedir. Aristoteles ise mutlu bir yaşam için iyiyi arzulamak gerektiğini niteler.

Öznel İyi Oluşta Sorgulama: Felsefi Danışmanlık

Günümüzde felsefi danışmanlık kişilerde uygulanarak, akıl yürütme yöntemiyle sorgulama yapmaktır. Felsefi danışmanlığın temelinde felsefenin bir konusu olan mantık çalışmaları söz konusudur. Mantığın kusurucusu olan Aristoteles’in görüşleri felsefi danışmanlığı irdilemede yardımcı bir unsurdur. Özellikle Aristoteles için bir metot olan diyalektik bir yöntemdir. Diyalektik bir soru sormadır. Böyle midir, değil midir? gibi soru sorma yöntemidir. Birey kendini sorgularken etiğin başlıca konuları olan öznel iyi oluşta irdelenen iyi, mutluluk, erdem, özgürlük, değer, tercih gibi unsurlarından yararlanır. Bu unsurları kullanarak birey kendine örneğin; şu soruları sorabilir: mutlu muyum, özgür müyüm?, ben değerli miyim?, erdemli miyim?, ben kimim? Gibi sorular sorarak ve akıl yürüterek kendini daha iyi bir şekilde anlayabilir. Dolayısıyla öznel iyi oluşun ele aldığı unsurları daha iyi bir şekilde kavrar.

Eylemlerin Özne İyi Oluş Üzerindeki Etkileri: Aristoteles

Eylem (tercih), etik bir kavramdır. İnsanların eylemleri felsefede sıkça konu olmuş ve sorgulanmıştır. Her insanın eylemleri vardır. Günlük yaşamda insanlar birbirlerinin eylemlerini eleştirirler. Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* adlı kitabında eylem (tercih)'ten bahseder. *“Erdemin duygulanımlarla ve eylemlerle ilgili olduğuna ve isteyerek yapılanlarda özgümler ile yergiler, istemeyerek yapılanlarda ise başışılama, hatta kimi kes acıma söz konusu olduğuna bakılırsa, isteyerek ve istemeyerek yapılanı belirlemek, erdem konusunda araştırma yapanlar için herhalde gereklidir; yasa koyanlar için de ödüllendirme ve ceza verme konusunda yararlıdır”* (Aristoteles, 2011: 43-44). Aristoteles'e göre eylem ikiye ayrılır. İlki isteyerek yapılan eylemler, ikincisi ise, istemeyerek yapılan eylemlerdir. İstemeyerek yapılan eylemler zorla ve bilgisizlikten yapılan eylemlerdir. Başlangıcı yapanın ya da maruz kalanın dışında bulunan, böyle olduğundan dolayı da yapanın ya da maruz kalanın hiç yapı olmadan yapılan zorla yapılandır (Aristoteles, 2011: 44). Bilgisizlikten yapılan, üzüntü ve pişmanlık getireni istemeyerek yapılandır. Zorla veya bilgisizlikten dolayı yapılan istemeyerek yapılan olduğuna göre, isteyerek yapılan başlangıcı eylemin tek tek koşullarını bilen kişide olduğu zaman yapılandır (Aristoteles, 2011: 47). Aristoteles, isteyerek ve istemeyerek yapılan eylemleri tanımladıktan sonra tercihi ele almaya ve açıklamaya başlar. Çünkü, erdemle çok yakın ilişkili, ve karakterler konusunda eylemlerden daha fazla yargıya varmaya yardımcı olduğunu düşünülür. Aristoteles'e göre tercih, isteyerek yapılan birşey olarak görünmektedir (Aristoteles, 2011: 48). Buradan yola çıkarak, her insanın isteyerek veya istemeyerek yaptığı eylemleri vardır. Özne iyi oluşun ele aldığı ve değindiği “iyi” ve “mutluluk” da eylemlere bağlı bir kavramdır. Bireyin iyi ve mutlu olması ya da kötü ve mutsuz olması eylemlerine bağlıdır. Bireyin ve mutlu olduğu durumda sergilediği eylemleri ile kötü ve mutsuz olduğu durumda sergilediği eylemleri ile farklılıkları vardır. Örneğin; bireyin zorla işe gitmesi durumu o kişinin mutsuz bir eylem

sergileyeceği halidir. Ya da bireyin bilgisizlikten gerçekleştirdiği eylemleri o kişinin bilgi eksikliğinden yaşadığı mutsuzluk olarak adlandırılabilir. Böylece bireyin eylemleri mutluluğu ya da mutsuzluğu belirler. Birey hangi eylemi gerçekleştiriyorsa nihai sonuç o olur.

Karakter Erdemlerinin Öznel İyi Oluş Üzerindeki Etkileri

Felsefe tarihinde erdem, etik kavramlardan biri olarak bilinmektedir. Antik Çağdan beri erdem, filozoflar tarafından farklı görüşlere sahiptir. Felsefe tarihinde en çok üzerinde durulan erdem Aristoteles'in erdemidir. Aristoteles, *"Nikomakhos'a Etik"* adlı eserinde irdelenmiştir. Aristoteles'e göre erdem, tercihlere ilişkin bir huydur (Aristoteles, 2011: 37). *"Akıl tarafından ve aklı başında insanın belirleyeceğiyle belirlenen, bizle ilgili olarak orta olanda bulunma huyudur. Bu, biri aşırılık, öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortasıdır; kötülük etkilenimlerde ve eylemlerde gerekenden aşırısı ya da eksikliğidir, erdem ise ortayı bulma ve tercih etmedir"* (Aristoteles, 2011: 37). Aristoteles'e göre, erdem ikiye ayrılır. İlki; karakter erdemler, diğeri ise, düşünce erdemleridir. Bunları açıklamak gerekir ise; *"O halde karakter erdeminin orta olma olduğu ve ne şekilde orta olduğu: Biri aşırılık öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortası olduğu ve etkilenimlerde ve eylemlerde ortaya hedef edinmekle böyle olduğu yeterince belirtilmiş oldu. Bu nedenle erdemli olmak güç iştir. Her şeyde ortayı bulmak zor iştir, sözcelişi br dairenin ortasını bulmak herkesin değil bilenin işidir; aynı şekilde öfkelenmek, para vermek ve harcamak herkesin yapabileceği kolay bir şeydir; ama bunların kime, ne kadar, ne zaman, niçin, nasıl yapılacağı ne herkesin bileceği bir şey ne de kolaydır"* (Aristoteles, 2011: 42). Karakter erdemleri; tercih, isteme, yiğitlik, ölçülülük, cömert ve savurgan, ihtişam, yüce gönüllülük, öfke ve sakinliktir. Düşünce erdemleri ise, bilim, sanat, akli başındalık, bilgelik ve ustur. Karakter erdemlerinin öznel iyi oluş etkileri vardır. Bireyin cömert veya savurgan oluşu yüce gönüllü oluşu öznel iyi oluşla bir bağ içerisindedir.

Öznel İyi Oluş: Diyalektik Yöntem

Diyalektik sözcüğü, Grekçe, "konuşmak", "görüşmek",

“tartışmak” anlamında türeyen diyalektikden gelir. Diyalektik felsefe tarihi boyunca sürekli tartışılmaktadır. Antik dönemde mantık ve diyalektik eşanlamlı terimler olarak kullanılmıştır (Schopenhauer, 2019: 7). Diyalektiğin tarihini daha çok Aristoteles’teki anlam belirlemiştir (Kuçuradi, 2010: 107). Özellikle öznel iyide en fazla kullanılan yöntem mantığın kurucusu olan Aristoteles’in diyalektik yöntemidir. Aristoteles’te “diyalektik” bir metottur; bu metot akıl yürütme metodudur. Bir metot olarak diyalektik “karşımıza çıkarılan bir problem üzerine genellikle Kabul edilen kanılara dayanarak ve bir kanıt ileri dürdüğümüz zaman ona ters düşen bir şey söylemede akıl yürütme yoludur (Kuçuradi, 2010: 104). Bir problem olarak diyalektik Aristoteles için bir “çelişme sorusu”nu (böyle midir, değil midir? soru tipi) dir.

Sonuç

Sonuç olarak, öznel iyi oluş kavramı bir çok farklı disiplinde irdelenmektedir. Bu çalışmada ele alınan felsefede öznel iyi oluşun hangi anlaşımda kullanıldığı yönünde olmuştur. Antik Çağda filozoflar tarafından farklı görüşlere neden olan iyi ve mutluluk felsefede öznel iyi oluş olarak ele alınmıştır. Bu farklı ele görüşlerle birlikte Sokrates, Platon ve Aristoteles’in iyi ve mutlulukla ilgili görüşlerinin neler olduğunu ve nasıl değindiklerini önemli olmuştur. Bu görüşler ise günümüzde bireyler tarafından nasıl irdelendiği sorunsallar arasındadır. Antik çağda sokratik sorgulama ve akıl yürütme yöntemi felsefede öznel iyi oluşu bireyin nasıl kendini sorgulaması yönünde etkili olmuştur. Özellikle Aristoteles’in karakter erdemleri bireyin kendinin nasıl bir karaktere sahip oluşunun da kendini sorguladığı bir yöntemdir. Dolayısıyla felsefede öznel iyi oluşun bireye olan katkıları vardır. Bunlar, bireyin kendini mutluluk kavramı ile sorguladığı, mutluluk kavramının yanı sıra ise diğer sorunlarla da kendini sorguladığı bir yöntemdir. Birey bu sorgulama ile kendinin ben mutlu muyum yoksa mutsuz muyum sorunsallarının yanıtlarını kendine sorarak cevap aramasını sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Aristoteles (2011). *Nikomakhos'a Etik*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Gökberk, Macit (2014). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hilav, Selahattin (2012). *Diyalektik Düşüncenin Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2010). *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Russell, Bertrand (2018). *Mutlu Olma Sanatı*. (Çev. Yunus Sağlamtürk). İstanbul: Say Yayınları.
- Schopenhauer, Arthur (2019). *Tartışma Sanatı (Stratejileri)*. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Takiyettin, Mengüşoğlu (2013). *Felsefeye Giriş*. Doğu Batı Yayınları, Ankara.